

Януш
КОРЧАК

Як любити дітей
Право дітей на повагу
Правила життя

Харків
«Фоліо»
2016

ДИТИНА В СІМ'Ї

Як, коли, скільки, чому?

Я передбачаю багато питань, які чекають на відповідь, сумнівів, що потребують з'ясування.

І відповідаю:

— Не знаю.

Скільки разів, відклавши книжку, починаєш снувати власні думки, стільки разів книжка досягає мети. Якщо ти, швидко гортаючи сторінки, відшукуватимеш приписи і рецепти, досадуючи, що їх мало, знай: коли і є тут поради і вказівки, то це сталося всупереч волі автора.

Не знаю і не можу знати, як невідомі мені батьки в невідомих мені умовах можуть виховувати невідому мені дитину, підкреслюю — «можуть», а не «хочуть», а не «повинні».

«Не знаю» для науки — первозданний хаос, виникнення нових думок, щоразу ближчих до істини. «Не знаю» для розуму, недосвідченого в науковому мисленні, — болісна порожнеча.

Хочу навчити розуміти і любити чудове, повне життя і яскравих несподіванок творче «не знаю» сучасної науки про дитину.

Хочу, щоб зрозуміли, що жодна книжка, жодний лікар не замінить власної пильної думки, власного уважного спостереження.

Часто можна почути думку, що материнство облаго-роджує жінку, що лише як мати вона дозріває духовно. Так, материнство ставить написані полум'яними літерами питання, що охоплюють усі сторони зовнішнього і внутрішнього життя, але їх можна й не помітити, боягузливо відсунути на далеке майбутнє, або ж обурюватися, що їх розв'язання не можна купити.

Наказати комусь дати тобі готові думки — це те саме, що одна жінка доручила б народити свою дитину іншій. Є думки, які самому треба народжувати в муках, і вони найцінніші. Це від них залежить, чи даси ти, мати, дитині груди чи вим'я, виховуватимеш її як людина, чи як самиця, керуватимеш нею, чи тягтимеш її на ремені примусу, чи тільки бавитимеш поки мале, знаходячи в пестошках з ним доповнення до скупих або ж нелюбих пестошків чоловіка, а згодом, коли трохи підросте, пустиш без нагляду або ж схочеш переламати.

Ти кажеш: «Воно повинно... Хочу, щоб воно...»

І шукаєш взірць, яким дитя має бути, шукаєш життя, якого для нього хочеш.

То нічого, що навколо мізерність і посередність. Нічого, що навколо сірятина.

Люди товчуться, метушаться, клопочуться — дрібні турботи, невеличкі прагнення, ниці інтереси.

Нездійсненні надії, пекучий жаль, віковична туга...

Кривда панує.

Ким має бути? Борцем чи лише трудівником, головнокомандуючим чи рядовим? Чи тільки щасливим?

Де щастя, у чому щастя? Чи знаєш ти до нього дорогу? А чи є такі, що знають?

Чи справишся ти?

Як все передбачити, як захистити дитя?

Метелик над пінявим потоком життя.

Як зробити тривалішим, а не обтяжити його політ, як гартувати, а не втомлювати крила?

Власним прикладом, допомогою, порадою, словом?

А якщо відкине?

Років через п'ятнадцять дитя бачить перед собою майбутнє, ти — минуле. У тебе спогади і звички, у нього нові враження і горда надія. Ти сумніваєшся, воно жде і вірить, ти боїшся, воно не відає страху.

Юнь, якщо вона не знущається, не проклинає, не зневажає, завжди прагне змінити хибне минуле.

Так повинно бути. А проте...

Хай шукає, аби не блукало, хай підводиться, аби не впало, хай викорчовує, аби рук не закривавило, хай бореться, тільки обережно-обережно.

Воно скаже: «Я іншої думки. Досить опікування».

— Отже, не довіряєш?

— Отже, не потрібна я тобі?

— Обтяжлива тобі моя любов?

— Необачна дитино, не знаєш ти життя, бідне дитя, невдячне дитя!

Невдячне.

Чи земля вдячна сонцю за те, що воно світить? Чи дерево вдячне зернині, що з неї виросло? Чи соловейко співає матері, яка вигріла його грудьми?

Чи ти віддаєш дитині те, що взяла від батьків, чи тільки позичаєш, щоб відібрати назад, старанно записуючи і підраховуючи проценти?

Хіба любов — це заслуга, що за неї ти вимагаєш плати?

«Гарне? А мені все одно». Так кажуть нещирі матері, які хочуть підкреслити свій серйозний погляд на мету виховання.

Врода, чарівність, постава, милозвучний голос — це капітал, який ти дала дитині; як розум і як здоров'я, він полегшує життєвий шлях. Не слід і переоцінювати вроду: без інших цінностей вона може завдати шкоди. Вона тим більше потребує пильної думки.

Вродливу дитину треба виховувати інакше, ніж невродливу. А що виховання без участі в ньому дитини не буває, то не слід від неї соромливо приховувати значення краси, бо це якраз і псує.

Це показне презирство до вроди — пережиток середньовіччя. Людині, вразливій до краси квітки, метелика, пейзажу та бути байдужою до краси людської?

Хочеш приховати від дитини, що вона вродлива? Якщо цього не скаже ніхто з домашніх, скажуть люди: на вулиці, в магазині, в парку, скрізь — вигуком, усмішкою, поглядом, скажуть дорослі чи ровесники.

Скаже лиха доля дітей потворних і просто невродливих. Дитина зрозуміє, що врода дає привілеї, як розуміє, що рука — це її рука, якою вона користується.

Як слаба дитина може розвиватися благополучно, а здорова — потрапити в катастрофу, так і гарна може бути нещасливою, а вдягнута в панцир непривабливості — непомітна, непоказна — може бути щасливою. Бо ти мусиш, повинна пам'ятати, що життя, помітивши кожну цінну властивість, цінну рису, коштовність, захоче її купити, виманити або вкрасти. Ця рівновага багатотисячних відхилень породжує несподіванки, які викликають у вихователя болісне, багаторазове «чому?»

— А мене врода не обходить!

Ти починаєш з помилки і фальші.

Чи дитя розумне?

Якщо мати спочатку запитує з тривогою, то незабаром вимагатиме.

Їж, хоч і сите, їж, хоч і з відразою, іди спати, хоч і з слізьми, хоча сон прийде через годину. Бо мусиш, бо я цього вимагаю, щоб ти було здорове.

Не грайсь у піску, носи вузькі штанці, не чіпай волосья, бо я хочу, щоб ти було гарне.

«Воно ще не говорить... Воно старше від... і, незважаючи на це, ще... Воно погано вчиться...»

Замість того, щоб спостерігати, вивчити і знати, береться за приклад перша-ліпша «вдала» дитина і ставляться вимоги до своєї: ось зразок того, яким ти маєш бути.

Не можна, щоб дитина заможних батьків стала ремісником. Хай краще буде нещасливою і аморальною людиною. Не любов до дитини, а батьківський егоїзм, не благо особи, а марнославство юрби, не пошуки шляху, а пута шаблону.

Розум буває активний і пасивний, жвавий і млявий, наполегливий і безвольний, поступливий і свавільний, творчий і наслідувальний, поверховий і глибокий, конкретний і абстрактний, розум науковця і письменника; пам'ять — надзвичайна і посередня; буває спритність у застосуванні здобутих знань і чесність вагання; бувають вроджені деспотизм, розважливість, критицизм; передчасний і запізнілий розвиток; однобічність і різнобічність інтересів.

Та кого це обходить?

«Хай закінчить хоча б чотири класи», — кажуть з розпачем батьки.

Передчуваючи блискучий ренесанс фізичної праці, я бачу кандидатів до неї у всіх суспільних класах. А поки що — боротьба батьків і школи з кожною винятковою, нетиповою, слабкою чи розумово неврівноваженою дитиною.

Не «взагалі розумна», а скоріше «який у неї розум».